

Títol: La democràcia escolar des de la perspectiva de les famílies: potencialitats i limitacions

Autors/es: Mar Beneyto, Alba Parareda, Núria Simó

Contacte: mar.beneyto@uvic.cat, alba.parareda@uvic.cat, nuria.simo@uvic.cat

Centre o institució: Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya (UVic-UCC)

Introducció

Al llarg de la història les estructures familiars han canviat (Stone, 1990; Flaquer, 1996, 1998, 1999; Pérez, 2004): llars més petites, descens del nombre de fills i filles per família, heterogeneïtat dels models familiars (monoparentals, famílies extenses, etc.), possibilitat d'adopcions, ser pare o mare en edats més grans, etc. (Collet, 2012). Així també ens trobem davant un model escolar que també s'ha vist immers en el canvi: replantejament del rol docent, ampliació de l'etapa obligatòria d'escolarització, interrogants sobre els continguts curriculars, etc. Malgrat els diferents canvis familiars i escolars, la gramàtica escolar en concret no ha canviat gaire (Collet i Tort, 2011). Avui en dia continuem trobant les mateixes necessitats i problemàtiques de fa vint anys enrere: alt percentatge d'alumnes que no assoleixen les competències curriculars (aproximadament un 25% de fracàs escolar), vora un 25% d'abandonament escolar, reproducció de les desigualtats socials (capital econòmic i cultural), divergència entre pràctiques educatives i laborals (conciliació laboral i familiar), etc.

Davant aquestes “problemàtiques no resoltes” i durant les últimes dècades, s'han plantejat les famílies com a possible part de la solució o resposta. El paper de les famílies al centre escolar ha estat a l'ordre del dia de les darreres polítiques educatives. Al llarg de la legislació educativa, les famílies han guanyat el seu espai en els centres escolars, sobretot, a través de la participació en òrgans de govern (AMPA, Consell Escolar). Les formes i estructures de participació de les famílies al centre escolar s'han diversificat i han augmentat, no només en els espais formals, sinó també en aquells espais no tan formals (participació en festivitats escolars, mares/pares delegats, mares enllaç, escola de pares i mares, etc.) (Trilla Bernet i Novella, 2001; Escapa, Comas i Abellán, 2014). Aquestes experiències ens mostren una voluntat i un compromís comú de les escoles i les famílies, amb la tasca educativa. La participació i el treball conjunt entre famílies i escola, no només s'ha plantejat com a part de la solució a certes necessitats i desigualtats educatives, sinó també diferents estudis demostren que la millora de la relació entre famílies i escola comporta, a la vegada, una millora en el clima d'aula, de centre i en l'èxit escolar (Collet i Tort, 2014; Wilder, 2014).

Des d'una perspectiva democràtica i participativa, el projecte I+D *Demoskole: Democràcia, participació y educació inclusiva als centres educatius*¹ (ref: EDU2012-39556-C02-01 i 02) pretén analitzar les estructures i pràctiques democràtiques dels centres que afavoreixen la participació de tots els agents educatius, alumnat, professorat, famílies, entorn. Així, el projecte també es proposa fer una anàlisi de les relacions que s'estableixen entre famílies i escola. *Demoskole* entén la democràcia i la participació com una forma d'organització i de govern escolar que permet la inclusió de tothom (Guarro, 2005). Quan

¹ Demoskole: democràcia, participació, i educació inclusiva als centres educatius. És un projecte d'investigació coordinat entre la Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya (UVic-UCC) (IP: Núria Simó) i la Universitat de Girona (UdG) (IP: Jordi Feu). Ministerio de Ciencia e Innovación. EDU 2012-39556-C02-01 y 02.

es refereix a tothom, ho fa en relació a l'alumnat, el professorat, les famílies, altres agents i l'entorn. L'objectiu principal del projecte és conèixer com els centres educatius i tots els membres de la comunitat educativa viuen la democràcia i la participació, a l'hora que pretén establir uns indicadors de referència que permetin avaluar la qualitat de possibles pràctiques democràtiques. Per aconseguir-ho, l'equip ha realitzat la investigació en un total de 5 centres d'educació primària (GRES. Universitat de Girona) i 5 centres d'educació secundària (GREUV. Universitat de Vic - UCC) durant un període de tres anys (2012-2015). *Demokole* planteja l'anàlisi de la democràcia des de quatre dimensions que implica diferents formes de participar als centres: governança, habitança, alteritat i valors (Feu, Serra, Canimas i Simó, 2013). En la dimensió de governança, el projecte pretén analitzar el conjunt d'òrgans i processos participatius relacionats amb la presa de decisions que afecten tots els membres de la comunitat educativa (òrgans estandarditzats, òrgans propis, espais de participació, objectes de discussió, etc.). Pel que fa a l'habitança i les relacions entre famílies i escola, el projecte vol analitzar quines són les condicions necessàries per oferir una participació de qualitat (condicions en els espais, clima, relacions, etc) . Des de la dimensió de l'alteritat es pretén identificar com es reconeix la participació dels col·lectius no hegemònics, ja sigui en l'àmbit curricular, en actes de la vida educativa (festius, lúdics, etc.). Finalment, en relació als valors, el projecte vol identificar els valors, virtuts i capacitats que sorgeixen de la cultura democràtica del centre i que de fet, són transversals i emanen de les dimensions anteriorment descrites. Analitzar el concepte de la democràcia escolar des de la complexitat d'aquestes quatre dimensions vol dir entendre que la democràcia a l'escola va més enllà de la participació vinculada als òrgans i espais de participació del centre, amb la qual cosa s'amplien els espais de participació –no estem parlant només dels òrgans de gestió del centre, sinó també d'aquells que afecten a la vida educativa quotidiana– on les famílies poden tenir accés a la informació, opinar i participar de forma més plena amb la finalitat d'incidir en més processos de presa de decisions del centre.

Metodologia

En el marc d'aquesta comunicació, ens centrem en com les famílies dels cinc centres de secundària analitzats pel Grup de Recerca Educativa (GREUV) de la Universitat de Vic entenen la democràcia i viuen la participació. La metodologia utilitzada ha estat la d'entrevistes grupals amb les famílies de cada un dels instituts participants. En concret, s'han dut a terme una o dues entrevistes grupals a cada un dels centres, segons la disponibilitat de les famílies, resultant en un total de vuit converses. En els casos en què s'han pogut fer dues entrevistes, una s'ha fet amb famílies de l'AMPA i l'altra amb famílies no membres de l'AMPA, si no, s'ha fet en un sol grup mixt. En la majoria dels casos, el nombre de participants ha oscil·lat entre 6 i 12 persones –tant pares com mares–, excepte en dos casos, en què tan sols han participat una o dues persones. Així, les entrevistes s'han caracteritzat per l'heterogeneïtat, s'han dut a terme converses amb famílies membres i no membres de l'AMPA, en la majoria dels centres, amb la intenció de recollir dades diverses i procurant ser el màxim de representatives. En un dels centres això no ha estat possible ja que no hi ha hagut participació per part de famílies no membres de l'AMPA.

Primers resultats

Els primers resultats, extrets de les entrevistes amb les famílies, ens mostren com aquestes entenen i viuen la democràcia als centres de secundària i quin és el seu punt de vista envers la participació. A continuació exposem alguns dels aspectes més destacats en el discurs de les famílies.

En primer lloc, en preguntar a les famílies, siguin de l'AMPA o no, en què consisteix, per a elles, la democràcia escolar, opinen que és el fet de tenir llibertat per poder expressar el que volen i senten. L'associen al diàleg i a que el centre sigui obert i proper amb tots els agents de la comunitat educativa.

En segon lloc, les famílies entrevistades assenyalen diferències entre opinar i incidir en les decisions de centre. D'una banda, les famílies senten que tenen oportunitats per opinar sobre aspectes del centre, en la majoria dels casos consideren que les portes de l'escola sempre estan obertes i que hi ha una relació de confiança amb el professorat. D'altra banda, però, manifesten que tenen poca capacitat per incidir en la presa de decisions. Coincideixen en què se senten escoltades i que el professorat està obert i receptiu a atendre les opinions, suggeriments o queixes de les famílies; ara bé, aquesta actitud no es tradueix en tenir més participació en els processos de presa de decisions. De fet, en alguns casos s'observen algunes incongruències (en un dels centres es va demanar si es volia fer jornada intensiva, i tot i que va guanyar el no, es va acabar portant a terme). En altres moments, els mateixos pares i mares argumenten que hi ha temes –curriculars o acadèmics, per exemple– que no els pertocquen a ells, sinó al professorat, equip directiu o estaments superiors. Més aviat, entenen que la seva funció és de suport en temes lúdics, de gestió o logística.

En tercer lloc, detectem diferències en com les famílies valoren la presència de la democràcia al centre, segons si són membres o no de l'AMPA. Pels membres de l'AMPA, la democràcia i la participació a l'escola són presents en el tarannà escolar; en canvi, pels que no pertanyen a l'AMPA, el centre podria ser més democràtic. Aquesta situació ens porta a plantejar si formar part de l'AMPA o no, ofereix una concepció diferent sobre com les famílies viuen la democràcia al centre. Una primera pista sobre el perquè les famílies tenen diferents percepcions pot relacionar-se amb el tipus de participació que aquestes tenen dins de l'escola. Participar a l'AMPA, implica una participació regular i constant, a diferència de no formar-ne part, que implica una participació més irregular. Les diferents formes de participació, AMPA o no AMPA, doncs, podria condicionar la percepció de la democràcia al centre escolar.

En quart lloc, observem que les famílies participants detecten diferències entre l'etapa educativa de primària i la de secundària, en relació al contacte i la participació amb altres famílies i amb el centre. Mentre descriuen que a primària el contacte és més constant i gairebé involuntari, a secundària les famílies se senten més allunyades, tant del centre com de les altres famílies, identifiquen dificultats en la comunicació entre els diversos agents i també consideren que la seva participació al centre és més reduïda. A secundària, les famílies entrevistades creuen que si es vol participar de la vida del centre hi ha d'haver una voluntat individual –per part de cada família– per implicar-se; cal buscar camins per comunicar-se amb el centre i es necessita d'una voluntat més clara d'implicació en la tasca escolar per part de pares i mares. Una mostra d'això és el fet que alguns membres de l'AMPA expressen que el contacte i la implicació de les famílies només es dona en moments en què hi ha activitats que ho demanen, com ara la venda de loteria, el viatge final de curs, etc. o bé quan s'arriba al final de l'etapa de l'ESO, ja que és un moment de presa de decisions importants pel que fa al futur dels fills i filles. Si no és així, el contacte entre famílies o entre famílies i AMPA és menys present.

En cinquè i últim lloc, els membres de l'AMPA entrevistats es queixen, en diverses ocasions, de la baixa participació d'un gran nombre de famílies i la poca implicació en òrgans de govern com l'AMPA mateixa. Molts d'ells expressen tenir una sensació que sempre participen les mateixes persones, que la implicació és sempre d'uns pocs, molt

pocs; en contraposició a una gran majoria que, segons ells, assumeix un paper passiu pel que fa a la relació amb la comunitat educativa. Afegeixen que pensen que caldria trobar una fórmula per incentivar la participació de més famílies però que no es troba la manera. Moltes famílies argumenten la falta de temps o el viure en un municipi diferent del que s'ubica el centre com a motius per no participar a l'AMPA. Altres raons que les famílies manifesten per explicar la baixa participació són: no estar gaire segurs que els seus fills vulguin una major presència de les famílies al centre –tenint en compte l'edat dels nois i noies de secundària–; d'altres manifesten que no se senten interpel·lats, perquè quan veuen la necessitat sí que s'impliquen– per exemple, en l'obra de teatre dels de 4rt d'ESO d'un dels centres en la qual tota la comunitat educativa considera imprescindible la participació de les famílies per tirar l'obra endavant–; i algú també argumenta la baixa participació com una total confiança cap a la tasca educativa que es fa a l'escola i en la qual creuen que no hi han d'interferir.

Primeres conclusions

Els resultats explorats fins ara ens mostren que les famílies comparteixen la forma d'entendre la democràcia, fins i tot, en defineixen diferents pràctiques comunes; accedir a la informació, opinar i decidir. No obstant, la forma en com aquestes la viuen es presenta com una situació divergent i contrastada; hi ha qui participa i hi ha qui no participa. D'altra banda, també observem que les famílies més implicades són a la vegada les que troben més present la democràcia al centre o viuen el centre com a més democràtic. Aquesta situació, d'entendre la importància de la democràcia escolar, però no desenvolupar totes les seves pràctiques plenament, ens porta a plantejar la necessitat de millorar la participació de les famílies al centre escolar, tenint en compte les quatre dimensions de la democràcia que planteja la recerca, ja que ara per ara, tot i que la governança és la que està més present i desenvolupada, no és suficient per viure la democràcia amb més plenitud al centre. Per desenvolupar les dimensions d'habitança i d'alteritat, i fer més presents els valors democràtics als centres, calen pràctiques que potenciïn la participació de tothom, que acullin la diversitat, que innovin més enllà dels òrgans preestablerts, que s'adaptin a la realitat i necessitat del propi centre, i que procurin la millora del centre i el clima escolar. Alguns dels centres analitzats ja estan desenvolupant pràctiques que potencien la democràcia escolar des d'aquestes vies més enllà dels òrgans formals, tot i així encara queda camí per recórrer.

Referències

- Collet, J. (2012). Famílies noves: educacions noves i relacions noves amb l'escola. *Revista Guix. Elements D'acció Educativa*, 382, 35 – 40.
- Collet, J. i Tort, A. (2011). *Famílies, escola i èxit. Millorar els vincles per millorar els resultats*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Collet, J. i Tort, A. (2014). *Millors vincles entre escola i famílies, millors resultats?* Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Escapa, S., Comas, M. i Abellán, C. (2014). *Com participen mares i pares a l'escola? : diversitat familiar i d'implicació en educació*. Barcelona : Fundació Jaume Bofill.

- Feu, J., Serra, C., Canimas, J., i Simó, N. (2013). El concepto teórico de democracia aplicado a la educación: modelos teóricos y consecuencias de los mismos. In *Comunicación presentada al XI Congreso Español de Sociología* (p. 25). Madrid.
- Flaquer, L. (1996). Familia, desigualdad e identidad. *Claves de razón práctica*. Promotora General de Revistas, PROGRESA.
- Flaquer, L. (1998). *El Destino de la familia*. Barcelona: Ariel.
- Flaquer, L. (1999). *La Estrella menguante del padre*. Barcelona: Ariel.
- Guarro, A. (2005). La transformación democrática de la cultura escolar: una respuesta justa a las necesidades del alumnado de zonas desfavorecidas. *Profesorado: Revista de curriculum y formación del profesorado*. Grupo FORCE.
- Pérez, R. M. (2004). *Les relacions entre família i escola. Un anàlisi psicosocial*. Lleida: Pagès Editors.
- Stone, L. (1990). *Familia, sexo y matrimonio en Inglaterra: 1500-1800*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Trilla Bernet, J., i Novella, A. (2001). Educación y participación social de la infancia. *Revista Iberoamericana de educación*. Servicio de Publicaciones.
- Wilder, S. (2014). Effects of parental involvement on academic achievement: a meta-synthesis. *Educational Review*, 66(3), 377–397.
<http://doi.org/10.1080/00131911.2013.780009>